

International Journal of Sanskrit Research

अनन्ता

ISSN: 2394-7519

IJSR 2023; 9(6): 159-162

© 2023 IJSR

www.anantaajournal.com

Received: 16-10-2023

Accepted: 20-11-2023

राम प्रसाद एस्

संस्कृत विभाग: के एस् एस्
कालज् सुब्रह्मण्य, कर्नाटक,
भारत ।

संजय बेकल् जे

संशोधना विद्यार्थिः, श्रीदुर्ग
संशोधना केन्द्र: कटीलु,
कर्नाटक, भारत ।

नष्टजातकनिर्माणस्य एकम् अवधारणम्

राम प्रसाद एस्, संजय बेकल् जे

सारांश

ज्योतिषशास्त्रस्य अनुसारं यदि वयं 'नष्टजातक' इति विचारं व्याख्यास्यामः तर्हि मनुष्यस्य जीवनस्य दर्पणमिव जातकं गतं भविष्यति इति वक्तुं शक्यते। जातक इत्यर्थः जन्मकालः। जन्मकालस्य स्मृतौ न रक्षणं एकप्रकारस्य हानिः। यतः मनुष्यस्य जीवनं निर्दिशति या ग्रहस्थितिः जन्मकालस्याश्रयः भवति। यदि एषः जन्मकालः नष्टः भवति तर्हि कुण्डली एव नष्टा भवति। तर्हि तादृशमानुषजीवने कष्टानि सुखानि च ज्ञातुं न शक्यन्ते। तथापि यदि व्यक्तिः स्वस्य कुण्डलीफलं ज्ञातुम् इच्छति तर्हि ज्योतिषप्रश्नोत्तरी सहायकं भविष्यति। तस्य विषये ज्ञातुं पूर्वं हानिस्थितेः औचित्यं, सम्भावना, स्वरूपं च ज्ञातुं श्रेयस्करम्।

कूटशब्द : नष्टजातक, जन्मकालः, कुण्डली, ज्योतिषशास्त्रं, प्रश्नः।

प्रस्तावना

न आश्चर्यं यत् इदं जगत् चक्रवत्परिभ्रमति। अनेकासु प्रक्रियासु मनुष्यः प्रवृत्तः अस्ति, येषां समग्रं कल्पनामात्रेण ज्ञातुं शक्यते। तस्मिन् अर्थे अयं संसारः 'कर्मपरतन्त्र' इति उक्तिः स्मरणीयः। जीवः अस्मिन् जन्मनि पूर्वजन्मनि कृतानां सत्कर्मणां फलम् अनुभवति। अथवा तानि फलानि अनुभवितुंमेव परं जन्म प्राप्नोति। यदि वयं 'अङ्कुरे वर्धमानम्' इति शब्दान् पश्यामः तर्हि तस्यैवर्थः भवति। पुरुषस्य वर्तमानं जन्म पूर्वजन्मना एव आकारितं भवति। एतत् जन्म भविष्यस्य आकारं ददाति।

अज्ञानस्य अन्धकारं प्रज्ञाप्रकाशेनातिक्रम्य गन्तुं, मार्गं प्रशस्तं कर्तुं प्रवृत्तिः मनुष्याणां स्वाभाविकतया आगतः गुणः अस्ति। अस्य गुणस्य जीवनस्तरात् परं यावत् उन्नयनस्य प्रयासात् उत्पन्नं विज्ञानं ज्योतिषशास्त्रम् अस्ति। ज्योतिषशास्त्रं भूतजीवनं प्रति पश्यत् वर्तमानस्थितौ प्रयुज्य भविष्ये, अग्रिमे अज्ञाते जगति प्रकाशं क्षिपति इति दीपरूपेण निर्मितं भवति। एते अद्वितीयाः दीपविटाः ग्रहज्योतिषपदार्थाः सन्ति। तान् तैले सजीवं कुर्वन् अदृश्यः आत्मा दैवः, दीपः इति भौतिकः पदार्थः कुण्डली, प्रकाशमानदीपः सिद्धान्तस्य मूर्तरूपः अपि वक्तुं शक्यते। यदि दीपः इति भौतिकं पदार्थं (द्रव्यं) नास्ति तर्हि विटिकानां आधारः नास्ति। आधारहीनाः विटाः तैलेन ऊर्जा प्राप्तुं समर्थाः न भवन्ति। दहनसमर्थैः विटैः जगत् प्रकाश्यते इति न युक्तम्। ज्योतिषदृष्ट्या एषा स्थितिः 'नष्टजातकम्' इति वक्तुं शक्यते।

हानि कुण्डलीयाः सम्भावना

प्राचीनकाले उत्तमकालक्रमस्य ज्ञानं केवलं शिक्षितवर्गस्य कृते एव प्राप्यते स्म। तस्य स्मृतिः च दीर्घकालं यावत् रक्षितुं प्रणाली नासीत्। अशिक्षिताः जनाः तस्मिन् समये स्वजन्मतिथिं न जानन्ति स्म। एतादृशानां जनानां हितं कर्तुं भविष्यद्वाणीजनाः

Corresponding Author:

राम प्रसाद एस्

संस्कृत विभाग: के एस् एस्
कालज् सुब्रह्मण्य, कर्नाटक,
भारत ।

जन्महानिप्रश्नं पृच्छन्ति स्म। तथा च न केवलं पूर्वकालस्य अशिक्षितानां जनानां कुण्डलीचिन्तने एव सीमितम् आसीत्। सामान्यजनात् आरभ्य राजानः विशेषजनाः च ज्योतिषशास्त्रे उल्लिखितानां मुहूर्तदीनांसमीक्षां कृत्वा युद्धयात्राः कुर्वन्ति स्म। एवं सति शिक्षिताः राजानः अपि दश, नक्षत्रादिगूढविचाराणाम् कृते शत्रुराजस्य जन्मविषये चिन्तयन्ति स्म।

यद्यपि एषः अतीतस्य विषयः अस्ति तथापि अस्मिन् आधुनिकयुगे यत्र वैज्ञानिकसंशोधनानाम् अत्यन्तं मूल्यं भवति, तत्र नष्टजातकस्य आविष्कारस्य सम्भावनायाः अभावः नास्ति। आधुनिकः मनुष्यः कियत् अपि उन्नतः अस्ति, प्रकृतिं विकृत्य अज्ञानी एव अस्ति। यदा सः तस्मै दत्तस्य विकृतस्य स्वभावस्य पुनरुत्पादनं अनुभवति तदा सः उपेक्षितयाः विकृतेः विवरणं गणयितुं लेखाधिकारिणः उपरि अवलम्बते। तादृश परिस्थितौ तस्य विस्मृतस्य वा छेदनस्य वा समयस्य गणना क्रीडायां न आगच्छति। सः आगतस्य व्यक्तं प्रति मार्गं दर्शयति, तं निराशं न कृत्वा, हानि-अन्वेषणद्वारा अपि च शत्रुविजयादिषु परिस्थितिषु यदा वास्तविक कुण्डलीतः शत्रुविषये विवरणं ज्ञातुं असम्भवं भवति तदा नष्टजातकान्वेषणप्रश्नः गुप्तरूपेण ज्ञातुं विचार्यते। राजनैतिकक्षेत्रे अस्याः व्यवस्थायाः लाभः आधुनिककाले अपि वर्तते।

हानिरूप

नष्टजातकस्य सम्भावना एव तस्य स्वरूपं निर्दिशति। तस्य प्राथमिकं रूपं जन्मकालज्ञानस्य अभावः। तदतिरिक्तं कुण्डलीलेखनकाले कृताः काश्चन त्रुट्यः अपि हानिस्थितिं जनयन्ति। एषा स्थितिः तदा अपि आरोपयितुं शक्यते यदा लेखनदोषात् जन्मपत्रिकायां (जातक) तत्त्वानां परिचयः असम्भवः भवति। केचन अधिकाः एतादृशाः सम्भावनाः यथा सन्ति।

कुण्डल्यां लग्नस्य सर्वेषां सन्दर्भाणां अभावः कुण्डली अपूर्णा इत्यर्थः। जन्मकुण्डल्यां विस्तराः अवास्तविकताः दृश्यन्ते। यथा 'पूर्णिमायां जन्म' इति सन्दर्भे जन्मकुण्डल्यां अपूर्णिमा तिथौ जन्मग्रहस्थितिः प्राप्यते। एकस्य जन्मकुण्डल्याः विषये उत्तम भविष्यवाण्याः पूर्वानुमानं सत्यस्य अनुभवस्य च अत्यन्तं भिन्नं दृश्यते। प्रश्ने च असङ्गतिः।

उपर्युक्तेषु सर्वेषु कुण्डलीतः पूर्वानुमानं कर्तुं अनुचितं भवति। कुण्डल्याः फलार्थं दोषपूर्णकुण्डलीसंशोधनकार्यं भवितुमर्हति इत्यर्थः। एवं सर्वेषु परिस्थितिषु हानिप्रश्नस्य उत्थापनस्य आवश्यकता नास्ति। केचन दोषाः सुलभतया निराकरणं कर्तुं शक्यन्ते।

अशुद्धं तथा अपूर्णं कुण्डल्याः निवारणोपाया

कुण्डलीयां जन्मऋतुः स्पष्टतया उल्लिखितः अस्ति तथा च तत्कालस्य जन्मस्थानानुसारं ग्रहस्पुटादिकं प्राप्य कुण्डल्याः निर्माणं कर्तुं शक्यते। एवं जनितायां कुण्डल्यां जन्मकाले द्विविधता न भवेत्। परन्तु यदि जन्मतिथिः सम्यक् कुण्डल्यां

नास्ति, अथवा यदि सा नष्टा भवति तर्हि दैवज्ञेन तादृशं कुण्डलीसंशोधनार्थं स्वज्ञानस्य उपयोगः कर्तव्यः भवति। तथा सति कुण्डल्यां यत् ग्रहस्थानं भवति कुण्डलीदोषसूचयति। एतादृशाः केचन दोषाः यथा। यदि दिवा जातः तर्हि रविः लग्नात् ७ गृहस्य पुरतः भवति तथा यदि रात्रौ जातः तर्हि रविः लग्नात् ७ गृहात् अनन्तरं भवति। विरोधाभासः सन्दर्भः- यदि ग्रहस्थानानि लभ्यन्ते तर्हि कुण्डल्यां दोषः ज्ञातुं शक्यते।

शुक्लपक्षे जाते कुण्डल्यां रवितः सप्तराशिभ्यन्तरे चन्द्रः भवति, यदि कृष्णपक्षे जातः तर्हि रवितः सप्तमराशीयाः पृष्ठतः अपि चन्द्रः भवति। अन्यथा दोष एवारविचन्द्रौ प्रायः अमावास्यायां एकत्र भवन्ति। केषुचित् सन्दर्भेषु अमावास्यायां रविचन्द्रौ समीपस्थ राशिद्वये अपि आश्रयं ग्रहीतुं शक्नोतः। तथैव पूर्णिमायां चन्द्रः रवितः सप्तमे भवति। (केषुचित् सन्दर्भेषु ६, ८ मे वा भवितुं शक्नोति) कुण्डल्यां दोषस्य परिचयः कर्तुं शक्यते यदा अत्यन्तं भिन्नग्रहस्थानं भवति। बुधशुक्रौ रवेः पृष्ठतः पुरतः वा त्रिभावाधिकतां न गच्छतः। बुधः प्रायः रविस्थितराशेः, पूर्वे परे वा भवति। यदि विपरीतं लभ्यते तर्हिकुण्डल्यां दोषं वक्तुं शक्यते। राहुः केतुश्च सदा सम सप्तमे स्तः, यदि तौ विपरीतौ तर्हि कुण्डली दोषपूर्णा।

कुण्डलीयां जन्मकालस्य उल्लेखः नास्ति, यदि च तादृशाः दोषाः लभ्यन्ते तर्हि भविष्यद्भिः तानि दोषाणि स्वस्य अद्वितीयबुद्ध्या निवारणीयानि भवन्ति। यदि तादृशदोषाः लभ्यन्ते तर्हि वास्तविकजन्मकालस्य ज्ञानाय ग्रहस्थितेः आश्रयः करणीयः भवति। नवग्रहाः रविः चन्द्रः कुजः बुधः शुक्रः राहुः केतुः। एतेषां ग्रहाणां गतेः कारणात् जन्मतिथिः सम्यक् निर्धारयितुं न शक्यते। परन्तु बृहस्पतिशन्योः वेगः न्यूनः भवति। बृहस्पतिः एकवर्षे एकं राशिं सञ्चरति। शनिः तु सार्धवर्षद्वये एकं राशिं चरति। अतः एतेषां ग्रहाणां साहाय्येन कुण्डल्याः जन्मतिथिः ज्ञातुं शक्यते।

व्यक्तेः शरीरं दृष्ट्वा तस्य अनुमानितवर्षाणि च ज्ञातव्यम्। तस्य जन्म वर्तमानशताब्द्याः एतावता वर्षाणां पूर्वं अनुमानितव्यम्। यदि बृहस्पतिः यस्मिन् कुण्डलीयां अनुमानितवयसः अस्ति तस्मिन् एव राशौ स्थितः भवेत् तर्हि तत् वर्षं तस्य जन्मवर्षं मन्यते। यदि अनुमानितवर्षस्य बृहस्पतेः गतिचिह्नस्य जातकस्थगुरोः गतिचिह्नस्य च मध्ये अन्तरं भवति तर्हि अनुमानितवर्षस्य समीपे (पृष्ठतः अग्रे वा) कुण्डल्यां यस्मिन् वर्षे बृहस्पतिः राशिस्थाने भवति तत् वर्षं जन्मवर्षं गणनीयम्।

जन्मवर्षं ज्ञात्वा कस्मिन् मासे जन्म अभवत् इति ज्ञातुं कुण्डल्यां सूर्यराशिः ज्ञातव्यः। सूर्यराशिना जन्म सौरमासं ज्ञातुं शक्यते।

जन्मतिथिं ज्ञातुं कुण्डल्यां केचन अधिकाः विचाराः विचारणीयाः। यदि कुण्डल्यां रविस्फुटं भवति तर्हि तस्य अंश संख्या तस्य सौरमासस्य पूर्वदिवसस्य संख्या भवति।

यदि रविस्फुटं नास्ति, यदि कुण्डल्यां तारा उल्लिखितातर्हि तस्य सौरमासस्य तस्य तारकस्य दिने जन्म इति ज्ञातव्यम्। किन्तु यदा न रविस्फुटं नक्षत्रं न लभ्यते तदा जन्मतिथिं स्पष्टतया ज्ञातुं न शक्यते, तदा चन्द्रेण सह राशौ आगतेषु नक्षत्रेषु जन्म इति अनुमानं कर्तुं शक्यते।

यदि जन्मतिथिः सम्यक् ज्ञायते तर्हि जन्मकालः प्राप्तुं शक्यते। तस्य दिवसस्य पञ्चङ्गानुसारं कुण्डल्यां लग्नराशिः यदा उद्भवति सः कालः जन्मकालः इति ज्ञातव्यः। लग्नस्य नवांशः अपि कुण्डल्यां उपलभ्यते चेत् जन्मकालः स्पष्टतया ज्ञातुं शक्यते।

एवं कुण्डलीयाः केचन पक्षाः ज्ञाताःचेत् तेषां पक्षानाम् उपरि अन्ये अज्ञाताः पक्षाः ज्ञातव्याः। जन्मविषये किमपि न ज्ञात्वा एतस्य विधिना अनुसरणं कर्तुं न शक्यते। एवं सति तस्य व्यक्तेः जन्मतिथिं ज्ञातुं प्रश्नावल्याः आश्रयः करणीयः।

हानिकारकप्रश्नस्य स्वरूपम्

अत्र प्रश्नं पृच्छन् आत्मनः विषये हानिकारकं प्रश्नं पृच्छति चेत् प्रश्नकालस्य लग्नं ज्ञात्वा अन्यग्रहान् ज्ञात्वा तेन जन्मकालः ज्ञातव्यम्। तदर्थं वराहमिहिराचार्येन बृहज्जातके केचन विधयः उक्ताः। तथा च पत्नीपुत्रशत्रुभ्रातादिज्ञानं याचते चेत् तत्तद्गृहं लग्नं ज्ञात्वा जन्मकालः ज्ञातव्यः।

जन्मकालस्य सम्यक् ज्ञानस्य अभावः विनाशकारी भवितुम् अर्हति। आचार्य वराहमिहिरविरचिते बृहज्जातकग्रन्थे नष्टजातकाध्यायस्य अध्ययनं, अस्याः व्याख्यायाः अनुरूपं लक्ष्यते। व्यक्तेः जन्मवर्षं, अयनं, मासं, तिथिं, नक्षत्रं- एतानि वस्तूनि तस्य सम्पूर्णं जन्मकालं निर्दिशन्ति। यदि आवश्यकतायां एतेषु एकं न लभ्यते तर्हि भविष्यद्वाणी प्रश्नेन तत् ज्ञात्वा परिणामं वक्ष्यति। अत्र प्रश्नस्य अनुसरणं वा अन्यः कोऽपि उपायः अज्ञातविषयं ज्ञातुं दैवज्ञस्य कार्यम् अस्ति।

'बृहज्जातक' ग्रन्थे वर्णितः नष्टजातकान्वेषणविधिः अत्र कल्पनीयः। तस्य पुनरावलोकनार्थं तस्य विषयस्य किञ्चित् ज्ञानम् आवश्यकम् अतः अत्र प्रस्तावितम्। ततः पूर्वं काश्चन गणितीयप्रक्रियाः सञ्जीक्रियन्ते। अस्थायी ग्रहस्थितिः एव प्रश्नस्य आधारः। अस्मिन् नष्टजातकप्रश्नविधौ काललग्नस्य राश्यादिस्फुटं कलारूपेण परिणमयितव्यम्। तदर्थं लग्नस्य चिह्नानि ३० गुणयित्वा लग्नस्य पक्षयोगं ६० गुणयित्वा लग्नस्य कलाः उत्पाद्य योजयेत्। एषा संख्या लग्नस्य चिह्नम् अस्ति। तदनन्तरं लघुगणकानां कृते दत्तेन ध्रुवसङ्ख्याया एषा संख्या गुणनीया। अर्थात् यदि आरोही मेषः स्यात् तर्हि मेषध्रुवेण गुणितव्यः, वृषभःचेत् वृषध्रुवेण गुणितः भवेत्। लग्नस्य ध्रुवता निम्नलिखितसारणीतः ज्ञातुं शक्यते। यदि प्रश्ने ग्रहः अस्ति तर्हि राशिध्रुवगुणिता एषा संख्या ग्रहगुणितेन गुणा कर्तव्या। ग्रहगुणकः एवं भवति। लग्ने ग्रहो नास्ति चेत् एषा प्रक्रिया अनावश्यकी।

एवं प्राप्ता संख्या नवतः परिष्कृता भवेत्। यदि लग्नं प्रथमे दुष्टः अस्ति तर्हि अस्मिन् सङ्ख्यायां नव योजयन्तु। यदि भवन्तः गौणद्वेषे सन्ति तर्हि एतां प्रक्रियां न कुर्वन्तु। तृतीये

द्रेष्काणे यदि नव हासयेत्। एवं प्राप्तं उत्तरं 'कर्मयोग्यराशी' इति परकर्मयोग्यम्।

आयुः ज्ञातुं प्रक्रिया

अस्याः कर्मयोग्यराशिमाश्रित्य नष्टजातकस्य वयः ज्ञातुं शक्यते, तदर्थं एषा राशिः १० गुणयित्वा १२० विभज्यते। अथ शेषः वयः भविष्यति।

जन्मऋतु ज्ञान

जन्मऋतुं ज्ञातुं एतत् कर्मयोग्यराशिं १० गुणयित्वा ६ भागं कर्तव्यम्। अथ शेषः शिशिरादिऋतुसंख्या भविष्यति। अर्थात् यदि एकः शेषः अस्ति तर्हि जन्म शिशिरे इति ज्ञातव्यं यदि शेषद्वयं लभ्यते तर्हि जन्म वसन्ते इति ज्ञातव्यम्। तथा परा ऋतवश्च परशेषात् ज्ञातव्याः।

जन्म कुंडली

जन्मऋतुं ज्ञात्वा जन्ममासं ज्ञातुं कर्मयोग्यराशी १० गुणयित्वा २ विभज्येत यदि शेषः स्यात् जन्मऋतोः १ मासः, शेषः शून्यः चेत्, तस्य ऋतोः द्वितीयः मासः ज्ञातव्यः।

पक्षं ज्ञातुं प्रक्रिया

जन्मपक्षः शुक्लपक्षः कृष्णपक्षः वा इति ज्ञातुं कर्मयोग्यराशीं ८ गुणयित्वा २ भागं करणीयम्। ततः एकः शेषः शुक्लपक्षः, शून्यः शेषः कृष्णपक्षः इति ज्ञातुं शक्यते।

जन्मतिथिं ज्ञातुं प्रक्रिया

जन्मतिथिं ज्ञातुं कर्मयोग्यराशिं ८ गुण्य १५ भागं कुर्यात्। प्राप्तं शेषं तत्संख्यायां तिथौ जन्म इति ज्ञेयम्।

दिवा रात्रि जन्म ज्ञान

कुण्डली दिवा जाता वा रात्रिजातं वा इति ज्ञातुं कर्मयोग्यराशी ७ गुणयित्वा द्वयेन विभज्यते। यदि शेषः एकः तर्हि दिवाजन्म इति ज्ञायते शून्यशेषः चेत् रात्रिजन्म इति ज्ञायते।

जन्म तारकं ज्ञातुं प्रक्रिया

यदि कुण्डली जन्मतारकं ज्ञातुम् इच्छति तर्हि कर्मयोग्यराशी ७ गुणयित्वा २७ भागं कुर्यात्। या या संख्या शेषत्वेन लभ्यते, सासंख्या अश्विन्यादि नक्षत्राणि भवन्ति।

दिवा रात्रि ज्ञानम्

दिनस्य वा रात्रौ वा कस्मिन् समये जातः इति ज्ञातुं कर्मयोग्यराशी ५ गुणयित्वा दिवा वा रात्रौ वा समयेन विभज्यते। अयं दिवसः घण्टाभिः भवेत्। विभक्तघण्टासंख्यया शेषं सन्ध्याजन्म इति ज्ञेयम्।

जन्म लग्नं ज्ञातुं प्रक्रिया

जन्म राशिं ज्ञातुम् इच्छति तर्हि कर्मयोग्यराशिं ५ गुणयित्वा १२ भागं कुर्यात्। शेषसङ्ख्यायाः मेषादिगणने प्राप्ताराशिलग्नं भविष्यति। तस्मिन् लग्ने जन्म भवेत् इत्यर्थः।

लग्नपक्षं ज्ञातुं प्रक्रिया

यदि व्यक्तिः जन्मलग्नस्फुट प्रश्नं करोति तर्हि कर्मयोग्यराशि ५ गुणयित्वा ३० भागं कुर्यात् शेषः पक्षः भविष्यति। असमीचीन-लग्नयनयोः एषा व्यवस्था केषाञ्चन भाष्यकाराणां औपचारिक मतं प्रसिद्धस्य भट्टोत्पालस्य आलोचनायाः अनुसरणं न करोति। एवं प्राप्तेभ्यः कारकेभ्यः सम्पूर्णं कुण्डलीं कर्तुं शक्नोति। एतेषु अन्तिमेषु प्रकरणद्वयेषु हानिविषयेज्योतिषस्य पक्षाः समेकिताः, समीक्षात्मकरूपेण च कथिताः। बृहज्जातकस्य रचयिता वराहमिहिरेणनष्टजात-कसंप्रेषणविधिचयनं कृत्वा पूर्वाङ्के दत्तम्।

हानिविधि विज्ञानं च

आधुनिकसंशोधनम्' इति अर्थे विज्ञानशब्दःअत्र न प्रयुक्तः। 'विज्ञानं सर्वत्र विद्यमानं विशेषं ज्ञानम्' इति दार्शनिकानां मतम्। एतादृशेन वैज्ञानिकदृष्ट्यादृष्ट्वा पूर्वाङ्के दत्ता हानिविश्लेषणपद्धतिः असत्यं दृश्यते। अस्य मोहस्य ये कारकाः सन्ति ते यथा।

- बृहज्जातके वा तस्य परिभाषायां वारसिगुणकस्य ग्रहगुणकस्य च आधारः नास्ति। * यद्यपि अनेन विधिना वर्ष-ऋतु-मासाः सम्यक्प्राप्ताः इति ज्ञायते तथापि अहोरात्रजनन-नक्षत्र-तिथि-इत्येतयोः परस्परं असम्बन्धःदृश्यते।
- वर्षेषु अपि वयः भिन्नः भवति यत् वर्षेभ्यःव्यक्तिं पश्यन् शङ्कितः भवति

एतेषां बिन्दुनाम् उपाय

उपरि उल्लिखितः प्रथमः बिन्दुः ग्रहनक्षत्राधारितविज्ञाने-ज्योतिषे अप्रशंसनीयः अस्ति। यद्यपि आर्षवचनेषु सत्यस्य अन्वेषणं योग्यं नास्ति इति।पारम्परिकं मतं, किन्तु सत्यप्रकाशनदृष्ट्या एतत् सत्यस्य अन्वेषणं पर्याप्तरूपेण कर्तव्यम्। अधुना द्वितीयः बिन्दुः। यद्यपि एतत्तथ्यतः सज्जं तथापि प्रथमखण्डे दत्तस्य 'नष्टजातक' शब्दस्य परिभाषायाः निर्माणम् अत्र अस्ति। कस्यापि ज्योतिषविचारस्य कृते जातकाख्यस्य कस्यचित् तत्त्वस्य (वर्षमास- इत्यादि) हानिः इति कारणेन 'नष्टजातक' इति परिभाषा समृद्धा भवति। यतः अनेन विधिना सम्पूर्णं 'नष्टजातकं' अन्वेषितं चेत् तिथि-नक्षत्र-जन्म-कालयोः परस्परसम्बन्धः अतिशयेन लभ्यते। उपर्युक्तसृष्टिः तृतीयतत्त्वस्य कृते एवयद् ज्ञायते तत् स्वतः एव। समग्रगटनात्मकचिन्तनस्य एकः विशिष्टः दृष्टिकोणः अस्ति

यद्यपि प्रस्तुतलेखः समीक्षात्मक तर्कपर्यन्तंनेतुम् अभिप्रायेण व्यर्थ-अतिरिक्त-द्रव्येभ्यः बहिः स्थापितः, तथापि अस्मिन् स्तरेतस्य उपायस्य सूचनं दातुं आवश्यकम् आधुनाकलं वा

जन्मकालं वा कुण्डलीनिर्माणार्थम् आवश्यकम्। अज्ञाने पूर्णकुण्डलीनिर्माणार्थं उपयुक्तःविधिः बृहज्जातके उक्तः अस्ति। अत्र प्रश्नस्य ग्रहस्थानानुसारेण जन्मऋतुः ज्ञायते। जन्मवर्षम् अत्र ज्ञायते वयःसंशयेन बृहस्पतिराशिनुवर्तनेन च। अत्र प्रत्यक्षं परोक्षं च अज्ञातविषयं ज्ञातुं अनुवर्तते। अतः समग्रहानि-आधारित-चिन्तनस्य कृते एषः उपायः उपयुक्तःअस्ति।

नष्टजातकशब्दस्य व्यापकविश्लेषणं परिभाषाश्च दृष्ट्वा अयं लेखः निर्मितः अस्ति। यदि केवलमेकं वाक्यं वा एकं शब्दं वा विवेचनार्थंविचार्यते तर्हि 'विवेक' शब्दस्य अर्थः नष्टः भवति। शास्त्रं यदि लोकप्रियं भवेत्तर्हि तत् प्रवाहितं भवितुमर्हति न तु स्थगितम्। अज्ञानं ज्ञानस्य निरन्तरप्रवाहस्यबाधकं न भवेत्। अस्मात् दृष्ट्या अस्मिन् निहितविचाराः स्वविशिष्टप्रतिभायां प्रयोज्यसमस्यानां समाधानार्थं ज्ञातानां पाठकानां मतानाम् आलोचनानां च बहु भारं दत्त्वा अस्यलेखस्य कृते पूर्णविरामः करणीयः इति उचितम्।

अनुशीलितग्रन्थसूची

1. कृष्णीयम् (द्वैजवल्लभा), पि.एस पुरुषोत्तमन नम्बूतिरि, Reddiyar Press & Book Dippo, Trivandrum.
2. बृहज्जातकम्: श्री भट्टोत्पाल संस्कृत व्याख्ये तथा केदारदत्त-हिन्दी व्याख्ये, चौकम्भा संस्कृत प्रकाशनम् वारणासी |
3. जातकपारिजातः श्रीकपिलेश्वरशास्त्री, चौकम्भा संस्कृत प्रकाशनम् वारणासी |
4. ज्योतिर्विज्ञानम् अर्कसोमयाजी, सम्पूर्णानन्दसंस्कृत-विश्वविद्यालयः, वारणासी|
5. द्वैजवल्लभा, ओणक्कूरु, करेन्ट बुक्स कलिकुट् |
6. प्रश्नरीतिः, केनीलकण्ठन् आशारि, एस् ठि आर् पब्लिकेशन्, कोल्लम्, केरल |
7. भुवनदीपिकम् डा. वासुदेवशर्मा, मङ्गलम् प्रकाशनम्, जम्मूतवि |